A group of men in bear costumes with red scarves and open mouths, performing a traditional dance.

Ewa Kocój

Ginący świat
dziedzictwa
kulturowego
małych wspólnot
w Rumunii

**Ginący świat
dziedzictwa kulturowego
małych wspólnot
w Rumunii**

Ewa Kocój

Ginący świat dziedzictwa kulturowego małych wspólnot w Rumunii

Kraków

Ewa Kocój
Uniwersytet Jagielloński
 <https://orcid.org/0000-0002-2057-4736>
 ewa.kocoj@uj.edu.pl

© Copyright by Ewa Kocój, 2023

Recenzenci
prof. dr hab. Antoaneta Olteanu (Uniwersytet w Bukareszcie)
dr hab. Eugeniusz Kłosek, prof. UWrocławski (Uniwersytet Wrocławski)

Opracowanie redakcyjne
Weronika Widzińska

Projekt okładki
Małgorzata Flis

ISBN 978-83-8138-979-2 (druk)
ISBN 978-83-8138-980-8 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381389808>

Na okładce wykorzystano fotografię autorstwa Piotra Skrzypca

Publikacja dofinansowana przez Instytut Kultury UJ
i Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp	9
Cel	15
Metoda	19
Struktura pracy	29
1. Regionalne dziedzictwo kulturowe – odkrywanie znaczeń i idei w kontekście doświadczeń europejskich	35
1.1. Wprowadzenie	35
1.2. Dziedzictwo kulturowe wspólnot lokalnych i regionalnych – źródła idei i jej rozwój w kulturze europejskiej	39
1.3. Dziedzictwo kulturowe wspólnot lokalnych i regionalnych po II wojnie światowej	52
1.4. Nowy regionalizm i dziedzictwo w świecie ponowoczesnym	66
1.5. Dziedzictwo a wyzwania współczesności: mapowanie, interpretowanie i negocjowanie	89
2. Świątynia czy życie w ruinie? Symbolika „rumuńskiej” Legendy o Mistrzu Manole – perspektywa hermeneutyczna	107
2.1. Źródła, regiony występowania i paralele	107
2.2. Egzegezy legend o zamurowanej ofierze	115
2.3. Hermeneutyczne inspiracje. Manole – symbolika postaci, imienia i początku legendy	123
2.4. Przestrzeń – góry, dolina i stare ruiny	139
Legenda o Mistrzu Manole	172

3. Taniec niedźwiedzi w czasie przełomu. Romscy niedźwiedznicy w folklorze rumuńskim	185
3.1. Niedźwiedznicy – trochę niepełnej historii	186
3.2. Niedźwiedznicy w historii Rumunii – „niewola i swoboda”	200
3.3. Romska tresura	210
3.4. Cygan/Rom z niedźwiedziem w dorocznej obrzędowości rumuńskiej	221
3.5. Kolędowanie z niedźwiedziem w Dolinie Trotuș – Festiwal w Comanești	250
3.5.1. Korzenie	252
3.5.2. Przygotowania do festiwalu	257
3.5.3. Przebieg	278
4. Ostatnia podróż w zaświaty. Wierzenia i zwyczaje związane ze śmiercią	289
4.1. Między kanonem prawosławia a ludowością	289
4.2. Śmierć w przestrzeni domu	292
4.3. W świątyni i na cmentarzu	330
4.4. <i>Veșnica pomenire</i> – wieczne wspominanie zmarłych	353
4.5. Symbole pośmiertne	367
Zakończenie	397
Bibliografia	403
Summary	447
Spis fotografii	457
Spis rysunków	461
Spis tabel	463
Indeks osób	465

Monika Partyk

Modlitwa cygańska

Cóż Ci dam, Panie, tam na górze?
Twoje jest słońce, konie, deszcz
Może Ci przyszłość z kart powrózę?
Nie, przecież wszystko lepiej wiesz

A może wpadłbyś tu w gościnę,
W wozie najlepiej skwierczy mróz,
Będą pieczone jeże z winem
Nie, przecież Ty masz Wielki Wóz

Może zaśpiewam ci czardasza,
Co jest jak życie
W mol i dur
Co rzewne skrzypki w tan zaprasza
Nie, przecież masz anielski chór

A może wolisz cyrk nasz w mieście?
Cyrk ore ore szabadaba
Czyś widział klauny, mały bestie?
Tak, przecież świat na wszystko stać
Czyś widział klauny, mały bestie?
Tak, przecież świat na wszystko stać

Dam Ci cygańskie serce,
Dziurawe, wiatr przez nie hula,
Na tym świecie koła turkoczą
Po drogach, ale
Bo ty na każdej jesteś przecież [...]

Są miejsca na świecie, które znikają,
a wraz z nimi znikają ich dźwięki,
nie słysząc już dzwonka od roweru,
krojenia chleba,
szorowania posadzki,
śpiewania kołysanki,
nie słysząc dźwięku nożyc przycinających krzewy w ogrodzie,
spokojnego rytmu oddechu osoby zapadającej w sen,
przekręcanego w zamku klucza,
nie słysząc dźwięku śmieciarki o poranku,
gotującej się wody w czajniku,
obierania twardych jabłek.
Miejsca, gdzie nie chcesz pójść (strach)
Jesteś wszystkim, każdym, kim chcesz być

(tekst z ogrodzenia nowo wznoszonego gmachu Teatru Rozmaitości,
Warszawa, maj 2022)

Moim dzieciom – Karolinie i Michałowi

Wstęp

Antropologiczne badania nad dziedzictwem kulturowym i pamięcią kulturową należą do tych obszarów nauki, które odniosły niezwykle sukces na przełomie XX i XXI wieku. Współcześnie nie ma chyba roku, aby nie pojawiały się pojęcia, zagadnienia czy problemy, które nie skupiałyby się na nowych możliwościach badań tego obszaru dawnej i współczesnej kultury. Mówimy dziś przecież nie tylko o różnorodnej problematyce dziedzictwa, które wchodzi ze sobą w nowe interdyscyplinarne konfiguracje, lecz także o kolejnych możliwościach jego badań, odpowiednich dla współczesnych czasów. Związane z dziedzictwem kody kulturowe (sensy, znaczenia, wyobrażenia charakterystyczne dla określonych społeczności) oraz jego desygnaty materialne i niematerialne stały się przestrzenią nowych fascynacji oraz eksploracji naukowych, badawczych, instytucjonalnych, społecznych i amatorskich. Obserwujemy dziś wszechstronne próby wydobywania informacji o dziedzictwie kulturowym z wielu źródeł etnograficznych, antropologicznych, historycznych, prawnych, archeologicznych czy językoznawczych, w tym badań nad *oral history and memory* eksplorującymi ustną pamięć zbiorową społeczności wielu obszarów świata. Dziedzictwo czerpane jest ze starych źródeł wizualnych, ikonograficznych (obrazów, ikon, fotografii, filmów, map, plakatów, pocztówek, wzorników czy planów), jest też odtwarzane, na nowo dokumentowane czy mapowane przez różnych depozytariuszy i interesariuszy. W działaniach wielu instytucji kultury dziedzictwo pojawia się pod postacią projektów łączących przeszłość z teraźniejszością, pokazujących, jak to, co minione, może stać się inspiracją do odkrywania, interpretowania, zachowania i twórczego wykorzystania przez obecne pokolenia. Co więcej, w badaniach naukowych pojawiła się idea przyglądania się współczesności pod kątem tego, co z obecnie istniejących przejawów materialnej i niematerialnej kultury może stać się w przyszłości zasobem należącym do obszaru dziedzictwa kulturowego. Jest to

trop nowy, uwrażliwiający na kulturę współczesną i otwierający na nowe zjawiska, przestrzenie i konteksty przyszłego dziedzictwa kulturowego. Etnografowie i antropolodzy kulturowi, a także badacze zajmujący się innymi dyscyplinami naukowymi i poświęcający się *heritage and memory studies*, pochylają się nad wieloma zjawiskami współczesnej kultury, tropiąc w niej to, co jest dziedzictwem kulturowym, i to, co nim się stanie w przyszłości. W drugiej połowie XX wieku pojawiła się też idea interpretacji dziedzictwa kulturowego, a trzeciej dekadzie wieku XXI jego negocjacji – rozmaite zjawiska, przestrzenie, obiekty czy wydarzenia poddawane są dyskusjom ogólnosiwiatowym, europejskim, narodowym, regionalnym czy lokalnym, ukazującym je z różnych, niekiedy sprzecznych, perspektyw¹. To, co bowiem dla pewnych społeczności jest dziedzictwem kulturowym, dla innych może być symbolem zniewolenia czy wręcz okrucieństwa. Przełom XX i XXI wieku to też czas włączenia dziedzictwa kulturowego w rozwijającą się silnie turystykę kulturową, a obecnie w ideę zrównoważonego rozwoju, czyli dbałości o zachowanie go w stanie nienaruszonym dla kolejnych pokoleń².

Badacze z wielu krajów sytuują dziś zagadnienia dziedzictwa w nowych zjawiskach, pokazując, że jest ono przede wszystkim kategorią interdyscyplinarną, pograniczną i płynną. Wraz z upływem lat zmienia się nie tylko sposób jego widzenia, ale też samo dziedzictwo – sytuowane w nowych kontekstach – rozszerza pole swoich pierwotnych znaczeń, adoptuje „to, co stare, w nowym”. To, co uchodziło do niedawna za patologię XX wieku – dymiące kominy hut czy pozostałości po fabrykach niszczących krajobraz kulturowy i przyrodniczy – dziś opracowywane jest w kategoriach dziedzictwa przemysłowego i poprzemysłowego³. To, co wiązało się z ideologią i politycznymi reżimami demonstrującymi wrogowi swoją

¹ Szerzej na ten temat: F. Tilden, *Interpretacja dziedzictwa*, przeł. A. Wilga, Poznań 2019; A.M. von Rohrscheidt, *Interpretacja dziedzictwa w turystyce kulturowej*, Poznań 2021, tam także dalsza literatura przedmiotu.

² K. Czerwińska, *Dziedzictwo w strategiach turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa” 2019, nr 6, s. 136–158; M. Murzyn-Kupisz, *Kultura i dziedzictwo kulturowe a zrównoważony rozwój*, „Studia KPZK” 2013, nr 152, s. 92–105.

³ J. Alfrey, T. Putnam, *The Industrial Heritage: Managing Resources and Uses*, Routledge 1992; F. Moterski, *Dziedzictwo poprzemysłowe jako element zintegrowanego zarządzania miastem*, Łódź 2020, Akademia Samorządowa; European Route of Industrial Heritage, [on-line:] <https://www.erih.net/> – 2 IV 2022; A. Konior, *Zarządzanie*

siłę (m.in. porzucone zabudowania wojskowe, takie jak stare schrony, stanowiska artylerii czy budynki gospodarcze, zniszczone i zardzewiałe sprzęty, takie jak czołgi, samochody opancerzone, broń), dziś bywa nazywane dziedzictwem wojennym czy powojennym⁴. To, co należało do dorobku człowieka żyjącego w ustroju socjalistycznym i komunistycznym, podlega jakże modnej dziś kategorii dziedzictwa komunizmu czy postkomunistycznego⁵. Nowe kategorie pojawiły się również w obszarze ochrony i opieki nad nim – mówimy dziś o dziedzictwie szanowanym, ale i zapomnianym, odzyskiwanym, kłopotliwym czy dziedzictwie bez dziedzica⁶. Co więcej,

dziedzictwem kulturowym w kontekście procesu rewitalizacji obszarów przemysłowych, Kraków 2021, Biblioteka Zarządzania Kulturą, 21.

- ⁴ B. Daley et al., *Wystawa „Zagrożone dziedzictwo. Zniszczenia wojenne”*, Europeana, [on-line:] <https://www.europeana.eu/pl/exhibitions/heritage-at-risk/the-devastation-of-war> – 3 IV 2023; A. Nowak, *Wojna i dziedzictwo*, Kraków 2021; G. Kubica, *Pamięć społeczna i dziedzictwo kulturowe – II wojna światowa w śląskich narracjach bibliograficznych (wstępne wyniki badań prowadzonych w Ustroniu w 2009 roku). Dziedzictwo kulturowe jako klucz do tożsamości pogranicza polsko-czeskiego*, Biblioteka Cyfrowa Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, [on-line:] <https://cyfrowaetnografia.pl/items/show/11266> – 3 VI 2023.
- ⁵ *Dziedzictwo komunizmu w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. J. Sadowska, Białystok 2008; A. Basista, *Betonowe dziedzictwo. Architektura w Polsce czasów komunizmu*, Warszawa 2001; E. Błotnicka-Mazur, *Contextualizing the Heritage of the Communist Regime in Poland: New Narratives*, [w:] *Your Way or my Way? Preserving Transcultural Heritage: Questions on Authenticity, Identity and Patrimonial Proceedings in the Safeguarding of Architectural Heritage Created in the Meeting of Cultures*, red. J. Rodrigues dos Santos, Casal de Cambra 2017, s. 429–439; Ł. Piekarska-Duraj, *Sense and Sensitivity. Krakow's Route of Memory as a Way of Collective Trauma Management*, [w:] *Your Way or my Way?...*, s. 471–478; M. Howorus-Czajka, *(Un)Wanted Heritage? Socialist Realist Architecture in Gdynia and Gdansk*, [w:] *Your Way or my Way?...*, s. 447–458; J. Eaton, E. Rosh, *Chiseling Away at a Concrete Legacy: Engaging with Communist-Era Heritage and Memory in Albania*, „Journal of Field Archaeology” Vol. 39, 2014, No. 3, s. 312–319; D. Light, *An Unwanted Past: contemporary tourism and the heritage of communism in Romania*, „International Journal of Heritage Studies” Vol. 6, 2000, No. 2, s. 145–160.
- ⁶ Szerzej na ten temat m.in.: *Dziedzictwo kulturowe w XXI wieku. Szanse i wyzwania*, red. M.A. Murzyn, J. Purchla, Kraków 2007; A. Gronek, *Opuszczone dziedzictwo. O malowidłach w cerkwi św. Onufrego w Posadzie Rybotyckiej*, Kraków 2015; E. Kocój, *Dziedzictwo bez dziedziców. Religijne i materialne dziedzictwo kulturowe*

dziedzictwo kulturowe stało się nawet częścią wielkich przemysłów kulturowych, które od lat 90. XX wieku wskazują na najbardziej topowe elementy otaczającej nas rzeczywistości, które mają przynosić największe dochody⁷.

Nowe idee i przemiany kulturowe ostatnich dwóch dekad XX wieku sprawiły, że zarówno zmieniło się samo podejście do ochrony dotychczasowych zasobów dziedzictwa kulturowego, jak i rozszerzyły się jego desygnaty. Ponowoczesność i związany z nią upadek wielkich narracji oraz polifoniczność głosów różnych społeczności sprawiły, że pojęcie dziedzictwa kulturowego znacznie zwiększyło swój zakres i zyskało nowe życie. Z kolei nowe trendy i idee stały się dla licznych badaczy kultury inspiracją do rewizji wielu zjawisk zaliczanych tradycyjnie do obszaru dziedzictwa kulturowego: składające się na nie zabytki kultury materialnej przestały być traktowane jak skansen, a zaczęto wskazywać, że funkcjonują one w szerszym kontekście wierzeń zbiorowych i zwyczajów charakterystycznych dla określonych wspólnot, nierzadko obrastają też mitologiami polityczno-narodowymi, bez znajomości których są martwe i stają się jedynie pięknie odrestaurowaną, lecz nieżywą materią figurującą na tworzonych listach dziedzictwa światowych organizacji i państwowych rejestrów zabytków. Innymi słowy, mają one drugie życie, niewidzialne i wymagające odkrycia wizji świata, wartości, tożsamości czy wierzeń społeczności, w których funkcjonują.

Szczególnie cenne we współczesnej kulturze są trendy silnie podkreślające znaczenie tego, co regionalne, lokalne, mniejszościowe czy wręcz osobliwe. Zainteresowanie

mniejszości pochodzenia wołoskiego w Europie w kontekście projektu interdyscyplinarnych badań (przyczynek do tematu), „Zarządzanie w Kulturze” R. 16, 2015, z. 2, s. 137–150; M. Banaszkiewicz, *Turystyka w miejscach kłopotliwego dziedzictwa*, Kraków 2018; I. Lewandowska, *Trudne dziedzictwo ziemi. Warmia i Mazury 1945-1989*, Olsztyn 2012; eadem, *Spółeczność żydowska na ziemiach pruskich (Warmii i Mazurach) na przestrzeni dziejów. Zarys problematyki*, [w:] *Żydzi Wschodniej Polski*, seria 5: *W kręgu judaizmu*, red. J. Ławski, I.E. Ruśk, Białystok 2017, s. 349–376, *Colloquia Orientalia Bialostocensia*, 27.

⁷ *Innowacje i nowe technologie przemysłów kreatywnych. Perspektywy rozwoju rynku audiowizualnego w Małopolsce*, red. R. Ulatowska et al., Kraków 2012, s. 24–27; Główny Urząd Statystyczny, *Przemysły kultury i kreatywne w 2021 r.*, GUS, 30.03.2023, [on-line:] <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/przemysly-kultury-i-kreatywne-w-2021-roku,21,5.html> – 2 V 2023.

tymi zagadnieniami pogłębiło, ale i rozszerzyło perspektywę dokumentacji, opisu i interpretacji dziedzictwa, które wydobywane z zapomnienia zyskało w niektórych przypadkach sławę międzynarodową, a na terenie poszczególnych krajów stało się przedmiotem analizy i oceny ekspertów zewnętrznych i wewnętrznych. Działania na jego rzecz spowodowały, że stopniowo zaczęło ono przeżywać swój renesans w wielu regionach świata, które – pod wpływem utworzenia list światowego dziedzictwa UNESCO – ogarnął swoisty „szał” kolekcjonowania dziedzictwa kulturowego. Nowe idee przechodzące różne przeobrażenia od XIX wieku, które krótko można ująć w zwrocie „od afirmacji do deprecjacji i z powrotem do afirmacji”, pozwoliły spojrzeć na dziedzictwo małych wspólnot lokalnych i regionalnych z innej strony i ukazać je w nowych wymiarach. Dostrzeżono, że kultury te rządzą się swoistymi regułami, tworzą również złożony spłot symboli, sieci wzorców i znaczeń. Społeczności żyjące w mikroświatach, w tym społeczności mniejszościowe czy bezpaństwowe, a także małe, lokalne wspólnoty, mogą konstruować swoje wyobrażenia związane z najbliższą przestrzenią w odmienny sposób niż społeczności większościowe⁸. Co więcej, małe grupy społeczne, usytuowane dotychczas poza „światem centrum” i żyjące na marginesach, z dala od „wielkiej historii”, na peryferiach Europy, posiadające własne światy przestrzenno-wyobrażeniowe, praktyki narracyjne, mityczne, obrzędowe i rytualne umożliwiające im przetrwanie, same niekiedy zaczęły upominać się o odzyskanie swojego dziedzictwa lub też jego społeczne, większościowe uznanie⁹. Znaczenia związane z ich przeszłością, tradycją i rolą w teraźniejszości nabierają dla nich specyficznej wartości nadającej z kolei sens działaniom prowadzonym lokalnie zarówno na poziomie instytucjonalnych, jak i w obszarze indywidualnych praktyk animacyjnych.

⁸ *Dziedzictwo kulturowe w regionach europejskich. Odkrywanie, ochrona i (re)interpretacja*, red. E. Kocój, T. Kosiek, J. Szulborska-Łukaszewicz, Kraków 2019, *Studia nad Dziedzictwem i Pamięcią Kulturową*.

⁹ E. Michna, *Łemkowskie organizacje społeczne – współczesna działalność na rzecz podtrzymania rozwoju kultury*, [w:] *Łemkowie*, red. B. Machul-Telus, Warszawa 2013, s. 197–233, *Mniejszości Narodowe i Etniczne w Polsce*, 4; P. Przeciszewski, A. Sosna, Warszawa. *Prawosławie i rosyjskie dziedzictwo*, Warszawa 2011, *Śladami Kultur; Kaszubskie dziedzictwo kulturowe. Ochrona – trwanie – rozwój*, red. E. Kocój et al., Kraków 2021, *Studia nad Dziedzictwem i Pamięcią Kulturową*.

Idee dowartościowujące lokalizmy, regionalizmy i małe wspólnoty spowodowały, że w przestrzeni publicznej pojawiło się dziedzictwo znajdujące się dotychczas często poza głównym nurtem, czyli to, które należy do niewielkich grup będących depozytariuszami ważnych dla siebie praktyk, kultywujących tradycje mało znane, lecz istotne z perspektywy małego centrum świata, w którym żyją. Badania naukowe zwróciły również uwagę na pogranicza, dowodząc, że nowe czasy wymagają innego podejścia. Pojawiły się również próby świeżego spojrzenia na dotychczasowe podziały regionalne, a wraz z nimi na różnice kulturowe czy wyznaniowe, akcentujące inny – łączący, przenikający się czy wręcz symbiotyczny – wymiar pograniczny¹⁰. Nowe idee związane z pograniczami są otwarte, płynne, podkreślają współistnienie różnych kultur, etnosów, wyznań, a w związku z tym pokazują odmienny wymiar i jakość dziedzictwa, tworzą w nim nowe połączenia.

Współczesne trendy naukowe zwiększyły nacisk na pamięć kulturową i pokazały, że dziedzictwo w wielu społecznościach lokalnych i regionalnych nie musi funkcjonować tylko w świecie realnym, ponieważ zniszczone czy nieistniejące może być nadal przedmiotem pamięci zbiorowej lub indywidualnej. Zwrócono zatem uwagę, że dziedzictwo lokalne i regionalne może łączyć się z pamięcią odzyskiwaną, wydobywaną lub na nowo odczytywaną w wyniku interpretacji dokonywanej przez różne środowiska, w tym też naukowe. Może się ona ujawniać m.in. poprzez teksty kultury, tj. wierzenia, rytuały, obrzędy, przedmioty świata materialnego, praktyki komemoratywne, zgodnie z myślą wielu semiotyków kultury i heritologów będąc nośnikiem i reprezentacją symbolicznych dla danej zbiorowości znaczeń¹¹. Działania na rzecz wydobywania dziedzictwa nieuchronnie wiążą się z przypominaniem owych znaczeń lub też konstruowaniem ich na nowo.

¹⁰ Bukowina. *Wspólne dziedzictwo kulturowe i językowe*, red. H. Krasowska, M. Pokrzyńska, E. Wróblewska-Trochimiuk, Warszawa 2021, *Język na Pograniczach*, 42; *Dziedzictwo kulturowe pogranicza polsko-słowackiego*, red. M. Tymochowicz, Rzeszów 2022; M. Rembierz, *Między zakorzenieniem w dziedzictwie tradycji a otwartością (na) pograniczach. O kształtowaniu „międzykulturowej tożsamości” i tropach pedagogicznych poszukiwań Jerzego Nikitorowicza*, „Edukacja Międzykulturowa” 2020, nr 1(12), s. 19–51.

¹¹ J. Assmann, *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, przeł. A. Kryczyńska-Pham, Warszawa 2008, s. 35–37, *Communicare*.

Cel

Celem tej monografii jest zwrócenie uwagi na rozmaite zjawiska ginącego dziedzictwa kulturowego małych społeczności żyjących we wspólnotach lokalnych i regionalnych w Rumunii. Wychodzę z założenia, że sposoby rozumienia i interpretacji dziedzictwa kulturowego takich wspólnot związane były z dominującymi ideami i nurtami rozwijającymi się od XIX wieku w kulturze europejskiej w stosunku do całego dziedzictwa kulturowego. W zależności od okresu historycznego tworzyły je różnego typu organizacje i grupy polityczno-społeczne, działacze społeczni, intelektualiści i naukowcy. Odkrywając te narracje, ukazuję dominujące sposoby podejścia, definiowania i interpretowania dziedzictwa małych wspólnot. Na tym tle przyglądam się wybranym ginącym zjawiskom dziedzictwa kulturowego małych wspólnot żyjących w różnych regionach Rumunii w szerszym kontekście wierzeń i zwyczajów Europy Środkowo-Wschodniej, a niekiedy też Europy Południowej. Interesuje mnie szczególnie dziedzictwo nieoczywiste, osobliwe, dotyczące tematyki trudnej, problematycznej, mniejszościowej, konfliktowej, związanej ze zmianami wartości, sposobów myślenia i wizji świata zachodzącymi w społecznościach europejskich żyjących w wiekach XIX–XXI. W monografii interesowało mnie napięcie między tym, co globalne, a tym, co regionalne, prowincjonalne i lokalne. Najważniejsze pytania, jakie stawiałam sobie jako autorka tej monografii, brzmią: jak społeczności międzynarodowe, narodowe, regionalne i lokalne konstruują swoje dziedzictwo kulturowe? Do jakich treści odwołują się w pamięci zbiorowej w konstrukcjach czy strategiach budowania wizerunku tego dziedzictwa? W jakie relacje wchodzi dziedzictwo i pamięć kulturowa z nim związana? Mając na uwadze cel monografii, zadałam następujące pytania badawcze:

- jakie główne idee istniejące w kulturze europejskiej wpłynęły na sposoby rozumienia i ochrania dziedzictwa kulturowego małych wspólnot lokalnych i regionalnych?
- jakie były źródła analizowanych przeze mnie w tekście zjawisk dziedzictwa kulturowego i jakim ulegały one przemianom na przestrzeni wieków w Rumunii?
- jaka wizja świata stała u podstaw tych zjawisk i jakie czynniki przyczyniły się do ich zmiany?

Ewa Kocój znajduje się w awangardzie polskich intelektualistów – badaczy przybliżających polskim czytelnikom rumuńskie oblicze kulturowe takim, jakim ono jest. Z jej publikacji emanuje ogromna wiedza, poparta bardzo ważnym doświadczeniem empirycznym, będącym pokłosiem kilku dekad eksploracji terenowej wielu części Rumunii. Aktywność badawcza antropolożki pozwoliła dogłębnie poznać obserwowanych ludzi, zrozumieć ich mentalność, wyjaśnić sensy, jakie nadają otaczającej ich rzeczywistości [i] w komunikatywny sposób podzielić się tym doświadczeniem z czytelnikami, wypełniając w istotny sposób lukę w wiedzy o tym kraju. Mamy więc oto opracowanie przekazujące niebagatelny zasób wiedzy o przeszłości i teraźniejszości społeczno-kulturowej Rumunii, przyprawione solidną dozą antropologicznej refleksji. Jednym z atutów pracy, będącym konsekwencją zastosowanej metody, jest szerokie, ponadregionalne spojrzenie na wybrane zjawiska, pozwalające osadzić je w ramach europejskich czy światowych procesów społeczno-kulturowych [...].

(z recenzji dr. hab. Eugeniusza Kłoska, prof. UW)

Dr hab. Ewa Kocój, prof. UJ – etnografka, antropolożka kulturowa, profesor nadzwyczajna Instytutu Kultury UJ, psychoterapeutka. Zajmuje się zagadnieniami trudnego dziedzictwa i pamięci kulturowej oraz problematyką mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych w krajach Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej. Interesuje ją również religijność przeżywana na wielokulturowych pograniczach europejskich oraz relacje ludzi z artefaktami, w tym sztuką religijną i ludową (m.in. cerkwiemi, ikonami, rzeźbą ludową).

Stypendystka Fundacji im. Lanckorońskich, Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, Ministerstwa Edukacji Narodowej w Rumunii i CEEPUS, laureatka wielu nagród. Autorka książek: *Pamięć*

starych wieków. Symbolika czasu w rumuńskim kalendarzu prawosławnym; Świątynie, postacie, ikony. Malowane cerkwie i monastery Bukowiny Południowej w wyobrażeniach rumuńskich; Święci rumuńscy (wspólnie z J. Charkiewiczem), *Sacrum na płótnie malowane. Zasłony wielkopostne kościoła św. Jana Chrzyciela w Orawce* (wspólnie z M. Białkowską-Borczech i L. Borczech) oraz licznych artykułów naukowych wydanych w Polsce i za granicą.

Współpracuje z polskimi społecznościami lokalnymi, realizując projekty badawcze dotyczące dziedzictwa i pamięci miejsca. Prowadzi badania ginącego dziedzictwa kulturowego małych wspólnot, tradycyjnych profesji (pasterstwo) oraz lokalnego kolekcjonerstwa w Euroregionie Karpackim.

<https://akademicka.pl>

